

Mennybe költözött a Gyümölcsoltó

Átlépted az Égi Kaput, Barátom, fellegajtó nyitogató lettél te is, Bundi!

Hadd kapaszkodjak néhány könyvomas emlékembe negyvenéves ismeretségünk felidézésekor. Mit szólnál, ha kettőnk kapcsolatát a némi távolságot sejtető „ismeretség” helyett inkább barátságnak neveznénk? Egyetértesz? Jó, akkor induljunk ki ebből a régi mondásból: „Barátot szerencse hoz, szükség próbál.” Kettőnk esetében a szerencse az volt, hogy szüleink révén már fiatalon találkozhattunk. Ámbár biztos vagyok abban, hogy előbb-utóbb összesodrótunk volna a nomád nemzedék valamelyik szárnyékában is. A barátság próbatételeit pedig valóban mindig a szükség hozta el számunkra: a közélet vérlázító eseményei vagy valamelyik tanítómesterünk szomorú halálhíre, olykor meg önként vállalt feladataink közös megvalósítása. Tudtunk egymás munkáiról, folyton követtük a másik sorsának változásait, még ha ritkán is ültünk le borozni egy jót.

Lapozgatom a könyveidet. Egyfelől büszke, hagyománytisztelő, szigorú és konok emberre vallanak ezek a munkák, másfelől érzékeny, derűs, humoros és játékos alkotóra. Amilyen voltál valójában.

Nézegetem nemzedékünk első hazai népzenei lemezsorozatához készített borítóterveidet. Amikor azok születtek, akkor találkoztunk először. 1978-ban, éppen negyven éve! Majd hallgatom azt a rádiós beszélgetést, amit néhány éve készítettem veled „Az én muzsikám” sorozatban. Lejegyeztem, úgyhogy idéznék belőle, ha megengeded. Fontos, szép dolgokat mondtál, és ezt a felvételt már úgyszemint játsszák le soha többé, mivel törölték az intézmény hangtárából. Saját archívumomban azonban megőriztem. Lehunyom a szemem, itt ülsz velem szemben. Csak az a furcsa, hogy magázódunk.

ÉN: Generációnk nagy közös ihlete volt a népi műveltség. A hetvenes évek elején kialakult új népművészeti mozgalom egyik aktív szereplője Ön is. Ez a mozgalom abban különbözött az előző, hasonló jelenségetől, hogy komple-

xen közeledett a népművészethez. Biztosan emlékszik rá, hogy egy időben indultak a kézművesek, a tokaji építésztaborok – Makoveczék, Zelnikék indították – és a táncházmozgalom, ami felszínre hozta az addig ismeretlen archaikus népzeneét... Jelentett-e valami változást az életében ez a világ?

TE: Hogyne jelentett volna! Ámbár nálam ez gördülékenyebb folyamat volt, hiszen kiskoromtól kezdve benne éltem ebben az érzésben, ha nem is volt tudatos. Szüleim magukkal hozták az ő kincseiket, és kezdetben én azt hittem, hogy mindenhol betlehemeznek és regölnek a családokban, de aztán rá kellett jönnöm, hogy ritka madarak vagyunk a külvárosban. Később a zeneiskolában azért a népdalismeretek általánosabbá váltak számomra. Mikor a kórusművészet is beköszöntött, akkor már egy olyan komplex világban élhettem, ami után nem volt akkora különbség a táncház világával való megismerkedés. Köszönhető ez annak, hogy három csodálatos nő volt az életemben. Az egyik ugyebár az édesanyám, aki nagykaput nyitott a világ tájainak zenéire, mert valamikor rendre fölvevük a népek dalai sorozat adásait a rádióból, így aztán megismerkedtem a kínaitól a nepáli muzsikán át a mongol marinhur zenéig. Fölvevük az afrikai Fodéba Keítát, meg ami már egyébként is közel volt hozzánk, apám Lorca-fordításai miatt a bővérű, andalúz muzsikát. Hát így aztán már az iskolai anyag is közelebb volt. Ott aztán két zseniális énektanárnő, Sebestyénne Farkas Ilona és Szabó Helga vett kezelésbe, akitől a zenei ismereteket – így a népzene világát is – kerekre nyithattam. Csodálatos világ volt ez..., még a táncház világa előtt.

ÉN: Önnek a magyar nyelvű beat-korszak kimaradt?

TE: A magyar nyelvű beat nem maradt ki, csak akkor annyi mindenre figyelt az ember, többek között sportolt is... A középiskolában nem volt zeneóránk például, ami egy borzasztó dolog volt, hirtelen visszazuhanni a nem is tudom hova...

ÉN: ...a sötétbe... Mona néni után el tudom képzelni...

TE: Hát igen, vissza a sötétbe, és akkor hiába az esetleg népzene alapú beatzene, mondjuk Szörényitől vagy másoktól, az nekem akkor már kevés volt. Hanem jött a táncház, és egyszer csak apám hazahozott Erdélyből két magnószalagot – talán Kallóstól vagy Szervátiusztól, nem tudom –, ahol hihetetlen dinamikus gyimesi zenét hallhattam, a tisztí héjszát. Aztán ördögösfüzesi lakodalmast, több táncrendet... De hát nem is tudom elmondani, hogy mennyire földobott ez engem, hogy végre itt van, amire egész életemben addig vártam, és a legszebb szavakat adja számba az udvarláškor: „Hallod-e te szelídcske, leány vagy-e, vagy menyecske?”

ÉN: És ezzel aratni is lehetett szerintem. Vagy rosszul gondolom?

TE: Hát én ezt most itt nem fogom kifejteni részletesen, de tény az, hogy ha nem azt mondod, hogy „Hej, bébi!”, hanem valami ügyesebbet mondasz magyarul, akkor az azért jobban eljut a lányok lelkéhez.

ÉN: Mikor a napokban beszélgettünk, említette, hogy a „Zöld erdőben, sík mezőben” kezdetű dal indította meg Önt gyerekkorában a rajzolásra.

TE: Igen, ez új képi világ volt számomra. Ezt a „Zöld erdőben, sík mezőben” világot az is színezte, hogy megismerkedhettem a magyar népzene gyűjteményekkel már nagylemez formában. A Zenetudományi Intézet adott ki egy több-lemezes antológiát, hát az valami csoda volt. A *Rákóczi kis úrfi* balladája, akkor azok a gyönyörű gyimesi frissek..., el nem tudom mondani, hogy milyen világot szabadított föl... És ezzel együtt járt az, hogy valójában föl is nőttem ahhoz, hogy megértsem: ezt a világot nekem művelnem kell, magyarul megmondva: ez az én világom.

ÉN: És a rajzolásra édesanyja inspirálta? Szécsi Margitról van szó.

TE: Hát édesanyám nem nagyon rajzolt, viszont szépen faragott. Kevesen tudják róla. Apám volt az, aki a képzőművészeti pályán próbálkozott, de rájött, hogy neki viszont a vers az igazi matéria. Nem is tudom, mi indított rajzolásra. Az biztos, hogy a képzőművészeti gimnáziumban már próbálkoztam olyan hangulatú tervekkel, amiből később kifejlődhetett egy olyan lemezborító sorozat, mint az „Élő népzene” volt.

ÉN: Ez volt az első munkája, amivel Ön is bekapcsolódott a táncházmozgalomba?

TE: Igen. Aztán sorra jöttek a különféle szerencsés megrendelések. Például a Helikon Kiadó *Gyimesi csángó mondák, ráolvasások, imák* című könyvének illusztrációja, aztán olyan szerencsém volt, hogy kazak és kirgiz meséket is illusztrálhattam. Ami aztán végképp kinyitotta a motívumkincs iránti érdeklődésemet, és ennek egyik szerencsés csúcspontja lett, az a több munkatárssal készített Jelképtár című kötet, ahol ezernyi magyar példát hoztam már minden egyes címszóra. Úgyhogy ez is zene, csak éppen látható.

ÉN: Visszatérve a táncházas lemezborítókra, négy vagy öt lemez jelent meg akkoriban. Mindegyiken egyetlen egy szimbólumot bontott ki.

TE: Porszaru-karcok, csontkarcok ezek. Napszimbólumok, örvényminták. Ezeknek persze egy igen-igen modern változatát akartam megtervezni, aztán később rájöttem, hogy nem is olyan modern ez. Hiszen ezer évvel ezelőtti skandináv ábrázolást is találtam, szintén ilyen régi kaukázusit, úgyhogy valahogy a fantáziám és a művelődéstörténet, a hagyomány összeért. Ez volt az én kicsiben előadott tárgyi vagy kulturális evolúcióm. Az az érdekes, hogy ugyanezt végül is megfigyelhetjük a XXI. században is: a visszatérést azokhoz a vizuális és zenei őselemekhez, amik az egész életünket mozgatják.

Amikor leülök dolgozni, mitől is az én muzsikám az, ami közben szól? Hát egyfelől attól, hogy ezt választom zenei háttéranyagnak, például tervezéskor. Munka közben rendszeresen szól valami, hol a fülemben, hogy a család ne hallja, hol pedig ha nincsenek otthon, akkor magam is időnként kieresztem a hangomat. Jobban megy így, meg kell, mondjam!

A hangszeres népzene közlő elsősorban a szép, telt hangzású, gördülékeny mezősegi áll közel hozzám, de az akusztikus gitár szintén. A spanyol. De ugyanígy vagyok a balkánival is. Vannak olyan szerencsés esetek, amikor a munka és a hangzás egybe esik. A közelmúltban, egy-két évvel ezelőtt tervezhettem

Bognár Szilviának egy CD borítót. Nahát, az is érdekes volt, ahogy ő ráakadt az én gyimesi illusztrációimra, és akkor azt mondta, hogy neki ez köll.

ÉN: Ez az *Ének őrzi az időt*?

TE: Igen, ez a Ratkó-idézetes CD, és hát akkor mondtam, ereszd el a hajamat! Nagy, nagy örömet jelentett az a munka, mert ott nagyon változatos formában belesűrítettem azokat a szeretetmotívumokat, amiket tőle meg visszahallottam. Ezeknek a muzsikáknak csodálatos tartásuk van. Lenne nekem még egy népmesebe illő álmom: hogy ha a rádiószervezők összekötő zenének nem holmi generálturmixot adnának, hanem valamiféle karakánabb és önazonosságtudatot erősítő, magyar muzsikákat. Mindjárt tudnák, hogy melyik országban élünk.

ÉN: Mért nem kap hangsúlyos szerepet ez a muzsika a magyar médiában Ön szerint?

TE: Hát hol kap, hol nem. Szerencsére már nem vagyunk olyan szegényháziak, mint a hatvanas években. Mondok olyan példát, hogy azok a kitűnő alkotóművészek, akik a magas kultúrát – mondjuk, József Attila versét – össze tudják egyeztetni a népköltéssel. Egyik ilyen Sebő Ferenc, de mondhatnék mást is. Az ő példája tipikus: miképpen képes meglátni egy eredetileg talán nem is balkáni vagy bolgár ritmusú versben azt, amiből ki lehet hozni így a maximumot. Ilyen például az *Aranypénz-térdű szerető*, ugye, vagy József Attilától a *Harmatocska*.

ÉN: Sokféle népzene, utazások...

TE: Más népek népzene-kultúráját tekintve számomra a legbiztosabb terület az a bolgároké. Személyes élmény is köt ehhez, a Rodope hegységben egy Siroka Laka nevű faluban gyönyörűségekkel találkozhattam. Úgyhogy ha valami földob engem, akkor ez a sodró lendületű bolgár zene. De mondom, én nem helyezem az egyik zenét a másik fölé vagy elé, egyet kivéve, a magyart. Javasolnék még meghallgatásra egy forgácskúti legényest. Hát az olyan, minthogyha egy különítményt indítanék rohamra! El tudom képzelni, mikor egy sportcsarnokban, egy válságos pillanatban időt kér az edző, s akkor bejátszanak egy forgácskúti legényest! És megfordul az eredmény (*nevet*). Tehát így képelem el a zene érvényesülését.

A zenében Erdély, Tündéerkert volt a legesleginkább meghatározó számomra a magyar nyelvterületről. Boldog vagyok, hogy Kallós Zoltánnal megismerkedhettem. Ő mutatott utat, mint az akkori ifjúságnak úgy általában is. Ennek nyomán mentünk feleségemmel Lujzikalagorba hejgetés alkalmára. Vagy mentünk Ördögösfüzesre lagziba. Odáig ment az Erdély-szeretetünk, hogy a lányomat egy mezőségi falucskában, Visában kereszteltük. Ezúton tiszteltetem komámuramat, Répa Ferit és feleségét, Rózsit. Azóta sem szakadt meg ez a kapcsolat. Táncház Mérában, ugyebár ki hagyta volna ki Tötszegiékét vagy Neti Sanyi bácsi muzsikáját? Akár egy inakteleki keresztelőt? Ezek pótolhatatlan élmények. Vagyis nem tudom már visszatekintve elképzelni magamat ezek nélkül. Ajánlom másnak is.

*

Itt ér véget a 2012-ben rögzített beszélgetésünk, Bundikám! Örültem akkor, hogy hajlottál erre az interjúra. És micsoda zenéket hoztál! Egy évvel később ismét nagy örömet szerezted. Irodalomtörténész apám születésének 75. évfordulójára, Bakos Pistával vállvetve, egy több száz oldalas emlékkönyvet állítottunk össze, amelynek a tervezését a címlaptól a tartalomig te vállaltad. Tapasztalataidnak, tehetségednek nagy hasznát vettem a hosszan tartó közös munka során, és örökre hálás maradok tanácsaidért, javaslataidért. Csak egy szellemesen, de penge keménységgel megfogalmazott észrevételedet hadd idézzem a feljegyzéseim közül, mely híven tükrözi alaposságodat is:

„Vannak bizonyos következtelenségek, hogy ki van benne és ki nincs, pl. Aczél van, Lukács nincs, pedig az se volt kisebb gazember.”

Voltak közös terveink, melyek már nem valósulhatnak meg ezen a földön, ahogyan sok más egyéb tennivalód is bevezetetlenül maradt. Távozásoddal nemcsak gyönyörű családod árvult el, hanem az általad 1975-ben szüleid óbudai lakásán alapított Gyümölcsoltó alkotóközösség és a Nagy László szellemi örökségét ápoló alapítvány is „gazda” nélkül maradt. A *Hitel* folyóirat és a Bethlen Gábor Alapítvány is sokáig szenvedni majd hiányodat.

A férfiak nem siratnak. Ez a szerep a nőkre osztatott. Míg a tradicionális bölcséletlira vagy sorsköltészet egyes darabjai, mint a vitézi énekek, katonadalok, rabénekek, pásztoratók csak férfiak torkából hangzanak hitelesen, a bölcsődal és a sirató a nőké marad, amíg a világ világ.

Hatvanöt évet éltél e Földön, Bundi. Azt kívánom neked, hogy légy boldog odaát is! Remélem, emberi arcunk ott is megmarad, s a poézisnek valamilyen formája ott is fellelhető. Ha ez tényleg így van, akkor meg vagyunk mentve...

Nagy András: Újévi fortissimo (tusrajz tollal, náddal)